

УДК: 8тадж + 891, 58+1(Эрон)

ХОҶАМУРОДОВ О.¹

**ВОҶЕЯТ ВА ТАҲАЙҶОЛИ БАДЕӢ ДАР ҚИССАИ
«НАФРИНИ ЗАМИН» -И ҶАЛОЛ ОЛИ АҲМАД**

Дар мақола қиссаи «Нафрини замин» –и нависанда ва публицисти маъруфи Эрон Ҷалол Оли Аҳмад (1923-1969) аз нигоҳи таносуби воқеияти зиндагии деҳоти ҷомеаи Эрони солҳои 60-уми қарни XX ва таҳаҷҷоли бадеии нависанда мавриди таҷзияву таҳлили густурдаи адабиётшиносӣ қарор гирифтааст.

Дарунмоҷаи асарро тазоди муносибати иҷтимоӣ – иқтисодии наву кӯҳна дар зиндагии сокинони рустои дурафтадаи Эрон ташкил медиҳад.

Калидвожаҳо: Ҷалол Оли Аҳмад, нависанда, мудири мадраса, қасса, русто, тарсими воқеӣ, тақсими замин, муаллим, дарвеш, ровии дoston, сармоядорӣ, иҷтимоигароӣ, низоми арбобураиҷтӣ, намод, тарсим.

Ҷалол Оли Аҳмад (1923-1969) бо вучуди он ки парвардаи дабистони адабии Содик Ҳидоят аст, дар адабиёти қарни XX Эрон аз саромадони насри бурунгараву иҷтимоист. Зеро ӯ муътақид бар он буд, ки дар ҷомеаи рӯ ба инкишоф фарёд бояд ҳашинтару сареътар ва бидуни парда бошад. Аз ин нигоҳ, Ҷалол Оли Аҳмад нависандаест, ки осори бадеиаш василае барои ибрази андешаҳои иҷтимоӣ - сиёсӣ ва мазҳабиаш буда, тозагиву арзишмандии онҳо иртиботи қавӣ бо зербинои фикрии нависанда дорад [1, 5]. Ва ба қавли Ҷамол Мирсодиқӣ: «дostonҳояшро, ки бифшоранд, усорае аз назариёти сиёсиву иҷтимоиву мазҳабии ӯ берун мезанад» [2, 632].

Аз ин рӯ, тамоми осори бадеӣ ва публицистии Ҷалол Оли Аҳмад мубайни афкори иҷтимоӣ-сиёсии ӯ дар марҳилаҳои гуногуни ҳаёти эҷодиаш маҳсуб мешавад. Зеро таҳаҷҷоли бадеии нависанда маншаъ дар воқеияти реалии муҳиташ дорад ва тору пуди асарашро воқеаву ҳодисаҳои айнии ҷомеааш ташкил медиҳад. Аз ҷумла, қиссаи «Нафрини замин» -аш дар замони «Инқилоби сафед» -и Муҳаммад Ризо Паҳлавӣ, ба вижа дар даврони татбиқи яке аз рӯхҳои ин инқилоб- «ислоҳоти арзӣ» -и «шоҳу мардум» таълиф ва соли 1968 ба ҷоп расидааст, ки ба зудӣ мавриди тавачҷуҳи аҳли мутолиа қарор гирифт. Ин асар аз тарафи мунтақидин як навъ асари ҷомеашиносии рустой шинохта шуд [3], зеро қиссаи мазкур аз меъёри суннати адабиёти бадеӣ ҷо-ҷо фаротар рафта, бештар ба масъалаҳои ҷомеашиносӣ омезиш пайдо карда, то ҳаде баҳси масоили дар рисолаи «Ғарбзадагӣ»-аш матраҳ шуда, дар ин қисса идома пайдо кардааст. Дар маҷмӯъ, тавре ки аксари муҳаққиқини эҷодиёти нависанда борҳо таъкид кардаанд. Ҷалол Оли Аҳмад бардоштҳои иҷтимоӣ - сиёсии ҳешро дар осори бадеиаш ағлаб бо сароҳат таҳлил мекунад. Ин равиши эҷодии нависанда боиси он шудааст, ки дар Эрон таҳқиқи ҷомеашиносӣ бар мабнои осори бадеии Ҷалол Оли Аҳмад ба миён ояд ва намунаи он китоби тозанашри муҳаққиқи ҷавон Настаран Иброҳимзода аст, ки 1392 ҳ.ш. (2013) дар Кирмон зери унвони «Ҷомеашиносии осори дostonии Ҷалол Оли Аҳмад» ба ҷоп расидааст [4].

¹ **Адрес для корреспонденции:** Ходжамуродов Олимджон – д.филол. наук, вед. науч. сотр. Института языка, литературы, востоковедения и письменного наследия им. Рудаки. 734043, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Саади Шерози 37/4 кв.14-33.тел: 951544205

Қиссаи «Нафрини замин» баъд аз шаш соли эълони «ислоҳоти арзӣ» -и шоҳ нашр шуд, ки дар адабиёти муосири Эрон баъд аз романи Тақӣ Мударрисӣ «Шарифҷон, Шарифҷон» дуҷумин асари бадеист, ки ин иқдоми давлат мавриди арзёбии бадеӣ қарор гирифтааст. Ба таъбири дигар, муаллиф саъй кардааст, дар партави «ислоҳоти арзӣ» пайвандҳои бунёдии ҷомеаи рустоии Эрони солҳои 60-уми қарни XX-ро дар бархӯрд бо муносибатҳои сармоядорӣ асри мошинӣ дар либоси асари бадеӣ барои хонанда ироа кунад. Аз ин нигоҳ «Нафрини замин» барои муҳаққиқони ҷомеашинос маводи хубе маҳсуб мешавад.

Ҷалол Оли Аҳмад, пеш аз он ки ба эҷоди ин қиссаи хеш бипардозад, мусофиратҳои зиёде ба нуқоти мухталифи Эрон намуда, дар очеркҳои этнографии хеш аз қабилӣ «Ҷазираи Хорк», «Авразон» ва «Ҷотнишинони булуки Захро» зиндагӣ, урфу одат ва суннатҳои мардуми русторо хуб омӯхта, таҷрибаи лозими эҷодӣ андӯхтааст. Илова барин, мушоҳидакориву воқеанигориаш низ ба ӯ имкон додааст, то дар тасвиру тарсими зиндагии рустову мардуми он хело муҳтотонаву воқеъбинона муносибат кунад.

Исботи ин гуфтаҳо хотираи ҳамсараш, нависандаи маъруфи Эрон Симин Донишвар (1922-2012) аст, ки доир ба корҳои эҷодии шавҳараш Ҷалол Оли Аҳмад, навиштааст: «Борҳо шоҳид будам, ки дар як қаҳвахонаи дудзада, дар як деҳқандаи гумном соатҳо пои суҳбати як пирамарди чулабур (ҷандапӯш-О.Х.) ва ё як ҷавони хаставу офтобхӯрда ва аз кор бозгашта, нишастааст ва аз зеҳни тори онҳо хотирот ё мухотироти онҳоро бо минқоши ҳамдардиву ҳавсала берун кашидааст. Ё дидам, ки аз ин мазраи офтобзадаву сӯхта ба дунболи зореъе, ки арақрезон дар ҷустуҷӯи об ё хидояти он, бел ба кӯвл ба мазраи дигар мерафтааст, роҳ уфтода бо гуфтани «худо қуввате» ва таоруф қардани сигоре он ҷунон ӯро ба дарди дил водоштааст, ки гуфтаӣ солҳост бо ҳам рафиқанд» [5.74].

Аз ин ҷост, ки Ҷалол Оли Аҳмад дар «Нафрини замин» тавонистааст, пинҳонтарин гӯшаҳои зиндагии рустоӣ -пайвандҳои иҷтимоӣ -иқтисодӣ, маишиву фарҳангӣ, мазаҳибиву ҳуруфот ва амсоли онро ҷузъ ба ҷузъ ба таври густурдае ошкор созад. Воқеоте, ки дар асар сурат мегиранд, дар замони амалӣ сохтани ислоҳоти арзӣ дар дурдастарину фақиртарин рустоӣ Эрон ба мушоҳида гирифта шудааст. Деҳи таҳаюлии нависанда таҷассумгари ҳамаи деҳоти дурафтаҳои Эрони солҳои 60-уми қарни XX аст, ки аз қофилаи тамаддун фарсахҳо ақиб мондааст. Дар ин русто одамоне ҳанӯз асолати хешро аз дастбурдаҳои шаҳр ҳифз кардаанд ва зиндагиашон дар ҷорҷӯби низоми суннати арбобураиҷтӣ ҷараён дорад. Аз ин ҷост, ки шеваи зиндагӣ дар ин русто мисли ҳазорсолаҳо як навохт буда, соқинони он, аз яксӯ, дар муқобили истисмори молики деҳ ва аз сӯи дигар, рӯ ба рӯ бо тазодҳои дарунии хеш қарор доранд. Аммо бо омадани ислоҳоти арзӣ ба дӯши онҳо боз ду тазоди дигар илова мешавад, ки яке, ислоҳоти арзӣ бо мушқилоти худаш ва дигаре, вуруди технологияи асри XX ва дар маҷмӯъ, ин ҳама зиндандагии якнавохту роқиди суннати онҳоро аз ҳам мепошад.

Меҳвари асосӣ ва симои марказии қисса – муаллимест, ки барои омӯзгорӣ ба мактаби ин рустоӣ дурдасти қанори қавир фиристода шуда ва ривоятгари дoston низ ӯст. Оғози дoston аз тарсими вуруди муаллим ба ин деҳи дурдаст шурӯъ мешавад. Муаллим бо як мошини борқаш меояд ва дар майдони марказии деҳ пиёда мешавад. Мудири мактаб қаблан хонандагонро ба майдон оварда саф ороштааст, то аз муаллими нави шаҳрӣ истикбол намоянд. Зеро онҳо бори нахуст аст, ки бо як муаллими ғайримаҳаллӣ ва он ҳам аз шаҳр мулоқот мекунанд.

Нависанда ин манзараро аз зеҳни муаллим -ровии дoston ҷунин ироа кардааст:

«Бисёр хуб. Ин ҳам деҳ. Дирӯз расидам. Мурид бачаҳоро хат карда буду ба пешвоз овард. Бист-сӣ тое васати майдонҳои деҳ. Исмаш? ... Ҳасанобод ё Алиобод. Исме, ки муҳим нест. Деҳ мисли ҳама деҳот. Як лонаи занбӯрии гилӣ ва қадӣ одамҳо. Қанори оби борике ё чашмае ё истархе ё қаноте, яъне ободӣ. Ба ин фарқ, ки ман дар яке муаллими варзиш будам, дар дигарӣ муаллими ҳисоб ва ҳоло ин ҷо бояд муаллими қилоси панҷум бошам, ки имсол боз шуда ва роҳи бурданаш дигар қори маҳаллиҳо нест» [6.4].

Зимнан бояд ёдовар шуд, ки мактаби деҳа низ ба ҷои қабристонӣ қуҳна бошироб аз рӯи барномаи ислоҳоти давлатӣ сохта шудааст, ки ба ҷо худ як навъ рамзест. Зеро ҳеч

як аз дехотиҳо розӣ нашудааст, ки заминашро барои мактаб диҳад ва ин ишорат вобастагии рустоён бо замин аст.

Муаллими нав баъд аз шиносӣ бо мудир муаллимону хонандагони бо истиқбол омада ва нӯшидани чой бо роҳбаладии яке аз шогирдони мактаб ба тамошои деҳ меравад. Нахустин манзарае, ки дар ин деҳ ҷалби таваҷҷуҳи муаллим мегардад, қалбаи арбоби деҳа ва навиштаи рӯи дарвозаи он: «боз накарданд, дастаи сиюшашуми Д.Д.Т» бо қалам ва гузаштани имзову таърихи рӯз аз тарафи маъмури «решакани малариё». Ин навиштаи рӯи дарвоза нишон медиҳад, ки онҳоро нагузоштан ба қалба ворид шаванд. Ин амал мубайини он аст, ки то ҳанӯз малике, ҳокиме ё амире дар ин деҳ ҳукмрони ому то масту ҳеч гуна дастури ғайро намепазирад.

Зимни сайругашти деҳа муаллим мефаҳмад, ки падари шогирдаш (он, ки ўро роҳбаладӣ мекунад) ба наздикӣ вафот кардаасту модараш барои имрори маоши онҳо барои аҳли деҳа нонпазӣ мекунад. Модаркалонаш бемори рӯичо буда, худи Акбар (номи мактаббача) дар оянда меҳаҳад муаллим шавад. Дар ҷараёни суҳбат бо Акбар муаллим иттилоъ пайдо мекунад, ки деҳи мазкур аз 150 хонавода иборат будааст. Дар баргашт ба сӯи мактаб онҳо бо дарвеш дучор мешаванд ва мактаббача ба муаллим мегӯяд, ки «дарвеш аз оқои мудир хеле бештар чиз медонад». Муаллим бо дарвеш ба муқолима мепардозад. Аз ин муқоламаи дарвешу муаллим барои хонанда то ҳаде шахсияти дарвеш ошкор мегардад. Дарвеш ба зоти худ як навъ файласуфмаобест, ки бархурди тамаддуни асирро бо тарзи зиндагии асримиёнагии рустой кайҳо дарак кардааст ва рӯ овардан ба ирфонро чораи ягонаи наҷот аз ҳучуми ғарбзағӣ меҳисобад.

Барои муаллими шахрӣ шигифтовар он аст, ки тамоми иттилоот дар ин деҳи дурдасти дар хошияи тамаддун монда, ба воситаи радио ба даст меояд. Радио ягона василаи пайванди ин деҳ бо ҷаҳони мутамаддин аст. Ин нуқтаро дарвеш дар аввали муқоламааш бо муаллим таъкид кардааст:

«Пурсидам: Яъне туи ободӣ ҳама радию дорад? Гуфт: -На, оқо муаллим. Бадбахтҳо нон надоранд, аммо радию мегӯяд: шахри шах айни шахри парӣён. Дастанон, ки бирасад меҳаранд, баъд ҳам роҳ меафтанд, мераванд шахр, ки пул пору кунанд» [6.8].

Мудир мактаб ҳамон шаби аввал дар хонааш ба ифтихори муаллими шахрӣ зиёфат медиҳад. Ин ҷо нависанда имкон пайдо мекунад, то ашхосеро, ки дар ҳаёти деҳа нақши калидӣ доранд, барои хонанда як-як муаррафӣ кунад. Ин ашхос иборатанд аз мӯйсафедони деҳа, мубошир (қордори молики деҳа), мактабдори собиқ, ки ҳоло муаллими синфи дуюм аст, кадхудо, мудир мактаб ва бародараш.

Яке аз бародарони мудир соҳиби мошини боркаш аст, ки муаллими шахрӣ маҳз бо мошини ў аз шахр омадааст ва ҳар моҳ ба хотири вайрон нашудани мошинаш як гӯсфанд қурбонӣ мекунад.

Дар ин меҳмонӣ, ибтидо суҳбати аҳли давра асосан дар атрофи задухӯрде, ки дар рустойи ҳамсоя руҳ дода, меравад. Ангезаи ин задухӯрд тракторест, ки нахустин бор ба ин деҳа омадааст. Тракторчӣ як марди шахрии аз расму русум ва урфу одат ва суннатҳои рустой бегона мебошад. Аз ин рӯ, ҳангоми шудгор марзбандҳои мазрааҳои дехотиёро хароб мекунад, ки дар натиҷа низоми дохилии суннати аҳли деҳ вайрон мешавад. Ин сабаби даъвои хархашаи байни дехотиён ва тракторчӣ мегардад. Дар натиҷа тракторчӣ захмӣ ва трактор аз қор бароварда мешавад. Билохира жандарм маҷбур мешавад, ки чанд нафар аз аҳлидеҳаро боздошт намояд.

Бо вучуди ин ҳама хусумат, дехотиён бар ин ақидаанд, ки трактор захмати онҳоро хело сабук кард. Ин мочаро баёнгари бархӯрди нахустини технологияи ҷадид бо зиндагии патриархалии русто мебошад. Дар авҷи суҳбат мубошир мерасад, ки бо худ як радио дорад. Ў ба маҳзи нишастан радиояшро равшан мекунад ва муаллим –ривоятгари дoston муҳтавои барномаи ҳамон лаҳзаи радиоро, ки ҳамаи аҳли нишаст гӯшухуш онро гӯш мекарданд, чунин сабт кардааст:

«Ҳамчун ки мубошир дасташ ба печи радию расид, садояш даромад. Чанд лаҳзае эъломи рӯғани наботӣ буду собуну соати мучӣ ва хаамири дандону «бисквит». Ва баъд

садои морш дар омад ва баъд ахбори дохиливу хорича. Аз бомби атум гуфт ва аз чоиза бурдани саги «догови фалон дар Капрӣ» ва баъд аз зане, ки дар Сингопур ба тамошои як филми чинӣ он қадар хандида, то мурда. Ва баъд аз чаласаи хайхати давлату тасмим бар тармими кабина ва баъд ба таъруфаи гумрукии мошинҳои кишоварзӣ...» [6.17].

Ин порча чун баъд аз мочарои трактор дар деҳи ҳамсоя нигошта шудааст, хонандаро аз як тафовути зиёду нигаронқунандае, ки миёни шаҳру деҳот вучуд дорад, огоҳ месозад. Ба деҳот нафаси шаҳро танҳо амвоҷи радио меоварад ва ин боиси ин гаштааст, ки рустоӣ аз шаҳр тасаввур бардошти нодуруст дар зехни худ парваранд ва шаҳро «бихишт барин» ҳисобанд.

Муаллими шаҳрӣ, ки ҳомили нуқтаи назари муаллиф низ маҳсуб мешавад, дар муддати як соли таҳсилӣ русуҳи муносибати сармоядориро ҳамзамон бо омадани технологияи нав ба деҳоти солҳои 60-уми асри XX ба мушоҳида гирифта, чӣ гуна аз байн рафтани низоми асри миёнагии мулкутавоифиро дар деҳот ба тасвир кашидааст.

Забони асар дар сабку сиёқи забони «Мудири мадраса» эҷод шуда, ки сабки вижаи нависандагии Ҷалол Оли Аҳмад мебошад. Чун доир ба сабки нигориши ӯ мақолаи ҷудогона аз тарафи ин ҷониб зерини «Ҷалол Оли Аҳмад ва сабки нигориши ӯ» таълиф шудааст (7, 11-15), аз такрор худорӣ намуда, ин ҷо танҳо ба ин нуқта ишора мекунем, ки забону сабки Ҷалол Оли Аҳмад дар ин қисса ба нисбати «Мудири мадраса» пухтатару муҳкамтар аст, аммо бо ҳамон «ҷумолоти кӯтоҳ, барқосо ва муталошиқунанда» [8.485].

Тавре ки ёдовар шудем, «Нафрини замин» як асари иҷтимоист ва ҳақ ба ҷониби Ризо Бароҳанист, ки онро «қиссаи ақоид» [8, 444] номидааст. Зеро дар вучуди Ҷалол Оли Аҳмад ду шахсият-рӯшанфикри хирфай ва нависандаи хирфай ҳамеша дар мучодилаанд. Ба қавли Ризо Бароҳанӣ «гоҳе ин рӯшанфикри хирфай, ки фақат дар масоили иҷтимоӣ ва фарҳангӣ рӯшанфикр аст, чунин яҳаи Ҷалол Оли Аҳмадро мегирад, ки қиссанависи хирфай зерин бори ҳарфу суҳанҳои иҷтимоӣ хурду нобуд мешавад» [8, 445].

Ва «Нафрини замин» мисдоқи гуфторҳои ӯст. Аммо аз рӯи инсоф агар қазоват кунем, бо вучуди ҷанбаи иҷтимоигароиву публицистиаш баҷои худ қиссаи «Нафрини замин» як асари муваффақи бадеист. Зеро нависанда ба ҳадафи хеш, ки нишон додани русуҳи низоми сармоядорӣ ба деҳот ва аз байн рафтани тарзи ҳазорсолаи суннатии патриархалии рустоӣ мебошад, ноил гаштааст. Дар паҳлӯи ин масъала, нависанда хеле ҳунармандона мушаххасоти дарунӣ ва берунии русто, расму оинҳои суннатӣ, бовариҳову хурофот, тарзи тақсими обу замин дар деҳот, ҷаҳонбиниву рӯҳияи рустоӣ ва амсоли онро аз дохил тавсиф кардааст, ки ҷанбаҳои ҳунариву бадеии асарро қавӣ сахтааст.

Дигар вижаҳои нависандагии Ҷалол Оли Аҳмад дар ин қисса тасвирсозии мусалсалу кӯтоҳи ӯст, ки ҷанбаи эмотсионалӣ ва муассиряти воқеоту сахнаро афзудааст.

Барои мисол, тасвири сахнаи ҳучуми гургҳо дар сармои зимистон ба мактаббачаҳои деҳи ҳамсоя, ки яке аз онҳоро гургҳо мехуранд, ба таври ғайри мустақим хеле муассиру ҷирадастона эҷод шудааст.

Нависанда дар тарсими ин сахна батадриҷ дар дили хонанда як ҳаросу андӯҳи бузургеро тавҷам бо дилсӯзӣ ворид мекунад. Ин сахнаро нависанда хеле моҳирона, лаҳза ба лаҳза, ба зехну дили хонанда ҷо медиҳад. Дар ибтидо, дар шаби сарди зимистон муаллим дар ҳучрааш нишаставу машғули тафтиши кори талабагонаш аст, ки дарашро ба сахтӣ меқубанд. Дарро боз мекунад ва мебинад, ки чанд нафар шогирдонаш аз деҳи ҳамсоя ларзону тарсон бо гурӯҳе аз мардҳои деҳ истодаанд. Онҳо хабар медиҳанд, ки дар роҳи деҳ гургҳо ба бачаҳо ҳамла кардаанд ва якеро хӯрдаанд. Муаллим пеш аз ин ки бачаҳо хабари нохушро ба ӯ расонанд, онро дар ҷашмони онҳо мехонад:

«Ҳаво торик шуда буд. Аммо рӯшноии барф, бар замин нишаста буд, дар ҳаво метаровиду хабар дар ҷашмҳо хонда мешуд» [6, 155]. Муаллим ҳамрои бачаҳову деҳотиҳо саросема ба ҷойи кушторгоҳи мактаббача мерасад: «Аввал лаккаҳои сиёҳ бар рӯи барф. Баъд ҷои поҳшон. Се ангушти чулӯ ва яке ақиб. Баъд як ҷо барф бад ҷӯре ошuftа буд, яъне сахнаи ҷидол? Ва миёни худашон? Ё писарак ҳам муқовимате..., ки

дуто бачаҳо ба гиря уфоданд» (Ҳамин ҷо). Сипас марги мактаббачаи маъсум ғайримустақим тасвир мешавад: «Аввал кифашро пайдо кардем, баъд лингаи кафшро ва баъд як-ду тикка порча» (Ҳамон ҷо). Баъдан ҳолати ботинии худӣ муаллим ба қалам дода мешавад: «... ки дидам дилам дорад ба ҳам мехурад. Худамро кашидам канору ду мушт барф ба суратам молидам ва дандҳоям, ки аз сармои барф озурд, ҳолам ҷо омад ва дидам, ки ситорае уфтод... ҳар чӣ буд, қандилаҳое аз ҷаҳон бастаи ситорагон овехта буд» (Ҳамон ҷо).

Аммо, беш аз ҳама, чеҳраи бачаи тӯъмаи гургон шуда, ки баҳадди шоирона гирову зебо тасвир шудааст, ғаму андӯҳеро ба хонанда дучанд мекунад: «Ва чӣ писаре? Вақте механдид, дуруст ангор, ки гуле мешукуфад. Танҳо лабҳояш ба ханда боз намешуд. Ё парраҳои бинӣ ва хутуте, ки канори лабҳо меуфтод. Тамоми сураташ мешукуфту хун то пушти гӯшаш медавид» [6, 156].

Тавре ки мулоҳиза шуд, тасвирҳои чузъ-чузъ якҷо бо ҳолати рӯҳиву ботинии ровии дoston тавҷам бо тарсими симои кӯдаки гургҳо поракарда сахнаи бисёр воқеиву шигифтангезеро дар зеҳни хонанда ба вучуд меорад, ки дар маҷмӯъ таъсири эмотсионалии асарро меафзояд. Ироаи ин сахна таъкид бар он дорад, ки дар деҳот масоили мавриди ҳал бисёр аст ва камбудии мактабҳо, сармои зимистону мушкilotи роҳу беҳдорӣ ва амсоли он, зиндагиро дар русто ғайриимкон сохтааст. Зеро аксаран марғу мир дар деҳот дар фасли сармои ва инсон дар мубориза бо табиат аксаран ба шикаст мувоҷеҳ аст.

Бояд хотирнишон сохт, ки Ҷалол Оли Аҳмад дар тасвирсозии шигифту романтикӣ низ андешаҳои интиқодӣ ва иҷтимоии хешро ибраз меорад. Аз ҷумла, ин тарсими шоиронаи хилвати муаллим дар сукути нимшаб дар шаби аввали омаданаи ба деҳ ора аз андешаҳои интиқодии нависанда нестанд, ки аз забони ровӣ ироа шудааст:

«Ситораҳои дурушт дар осмон овехтаву хеле наздик. Дуруст ҳамчун донаҳои тоза аз дарёи нур берун кашида. Ва нуқрачаккон... осмон ба қадре наздик буд, ки ба толеъбинон ҳақ додам. Ва дарди палангҳоро фаҳмидам ва низ дарди ошқонро... Ва саге, ки ба мадуро ронда будам ба дар панҷа мекашид. Ва гуфтугӯи мармузи бонги хурӯсҳо дар аз поси се яки шаби деҳотӣ хабар меод. Ва аз мурдагон ҳеҷ хабаре набуд, на асаре, на ирсе, на сояе, на ваҳме... Ва тарси сояи гузаро бар хотирам афканд. Ҳамчун гузари сояи гунҷиш ки дер кардае дар нимарӯзи чиллаи тобистон бар даште байир. Аммо ҳузури номаръии деҳу он осмони амику буланд ва он ситораҳои дар дастрас овехта ва ин ғӯристонӣ таҳаввул ёфта ва саге, ки ронда буданаи чунон бо ҳам наздик буданд ва чунон танги ҳам нишаста..., ки ҳеҷ ҷое барои тарс набуд... ҳама ҷо пур буд. Пур аз чизи варои қабристонӣ мадраса. Пур аз чизи бартар аз муқоисаву ғамҳову дарди сарҳо. Ва чӣ тасалое! Ва чунон азим, ки хиҷолати кашидам ба дастовези рӯшноии зарду чиркини як фатилаи нафтӣ биёвезам. Ҷароғро куштам ва дар нури ситорагон бар фарши хокиву бенишонаи мадраса ва ба интизори хобе, ки намеомад, ба истиҳолое тан додам, ки қабристоне мадрасе ва аз дарвеше муаллиме месазад» [6.68-69].

Ин рӯзи лирикии муаллими равшанфикри ҳаста аз тамаддуни масрафии шахрӣ, баёнгари он аст, ки ӯ бо бардоштаи романтикӣ ба деҳ омадааст, то гӯшаи орому сокин бо зиндагии содатару бо маънотари суннатӣ ва дур аз асри санъатӣ зиндагӣ кунад. Аммо оромишро дар деҳ намеёбад, зеро робитаҳои сармоядорӣ бар сохти русто низ кам – кам тасалоти комил пайдо кардааст. Технолагияи асрӣ (дар мисоли трактор) зимни осон кардани корҳои деҳқонон, ниҳодҳои моддӣ ва маънавии суннатиро аз ҳам пошида ва мӯҷиби ошӯфтагӣ дар зиндагии якнавохти рустоӣ мегардад. Даре нагузашта, баъди аз омадани муаллим ба деҳа матери барқ (генератор) ва осиеби барқӣ ба ҷои осиебӣ бодӣ ворид мешавад. Ва молики деҳ қитъае аз заминашро барои сохтмони фермаи мурғпарварӣ ва кофтани ҷоҳи об (баҷои корези суннатии деҳа) ба соҳибкори шахрӣ мефурӯшад ва ин таҳаввулот аҳли русторо ба ваҳшат меоварад. Ба қавли муаллим -ровӣ, акнун садои матери осиеби барқӣ «шуда буд як ҷӯр набзи ободӣ» ва ин садои бегона нумоди тағйири низомӣ русто буд. Аз ин рӯ, нависанда ҳаводиси зиёдеро дар асар ҷо медеҳад ва барои таҳлили нуқтаи назари хеш аз дидгоҳи ровӣ-қаҳрамони марказӣ иттилооти гуногунеро аз шеваи зиндагӣ, сохтори иҷтимоӣ ва одату русум ва фарҳанги

мардуми деҳа барои хонанда ироа мекунад. Чалол Оли Аҳмад нишон доданӣ мешавад, ки чун ин ҳама дигаргунӣҳо аз муқтазои дарунии деҳотиён маншаъ нагирифатааст, чомеаи русоиро вайрон ва онҳоро барои муздурӣ равонаи шаҳрҳо мекунад. Бо вучуди тақсими замин ва таъсиси ширкатҳои таъовунӣ ҳеҷ таҳаввули асосӣ дар зехну зиндагии рустоиён ба вучуд намеояд. Зеро дар ин деҳаи мавриди тасвир тамоми умур дар дасти ду хонавода – мудири мадраса ва мубошир боқӣ мемонад. Нуктаи авҷи асар он ҷост, ки деҳотиён сохтмони фермаи мурғпарвариро вайрон мекунанд, аммо вақте ки жандармҳо чанд нафари онҳоро асир мекунанд, дарк мекунанд, ки дар пушти ин ҳама таҳаввулоти нав ҳукумат қарор дорад ва бо як ноумедӣ ақибнишинӣ мекунанд.

Ҳангоме, ки муаллим барои раҳномой дар сохтмони мактаби нав ба рустои ҳамсоя рафта буд, хабари марғи молики деҳа-Бибӣ ва оташ гирифтани фермаи мурғпарварӣ, кушта шудани мубоширу боздошт шудани бисёре аз рустоиёнро мешунавад ва феврал ба деҳ бар мегардад. Аммо ин вопасин рӯзи мондани муаллими шаҳрӣ дар ин рустост. Дар масҷиди деҳ хонаводаи фавтидагону рустоиён чамъ омаданд ва муаллим бо ҳамаи онҳо худоҳофизӣ мекунаду бо ҳамон мошини боркаш, ки ба деҳа омада буд, ба шаҳр бармегардад.

Марғи молики деҳ ва мубошири он (гарчанде Чалол Оли Аҳмад хонандаро ба чузъиёти ҳодиса мувоҷеҳу дар чараёни муфассали он намегузарад) дар остонаи ислоҳоти арзии «шоҳу миллат» худ баёнғари марғи низоми феодалӣ ва пайванди арбобу раиятӣ буда, дар деҳ омадани фермаи мурғпарварӣ ва осиеби барқӣ вуруди низоми сармоядорӣ ва фаношавии шеваи суннатиро хабар медиҳад.

Тавре ки мушоҳида шуд, муаллим (рӯшанфикр) дар муддати як соли таҳсилӣ дар сайри воқеоти русто ҳеҷ таъсире расонида наметавонад ва билохира аз нотавонӣ деҳро тарк мекунад. Ӯ низ мисли қаҳрамони марказии қиссаи «Мудири мадраса» шикаст мехӯрад, аммо ин шикасти муаллим, аз шикасти қаҳрамони «Мудири мадраса» бо он фарқ мекунад, ки ин шикаст тавбаъ бо фурупошии низоми суннативу кухнаи куруни вустоист.

Бояд ёдовар шуд, ки худи Чалол Оли Аҳмад дар шарҳи ҳоли мухтасараш, ки барои нашри олмони «Мудири мадраса» як солу чаҳор моҳ пеш аз вафоташ навиштааст, ҳадафи аслии хешро аз таълифи «Нафрини замин» чунин изҳор доштааст:

«Ба қасди гуфтани охири ҳарфҳо дар бораи обу кишту замин ва ламсе (фалаче-О.Х.), ки вобастагии иқтисодӣ ба кумпонӣ аз онҳо карда ва иғтишоше, ки ночор руҳ дода. Ва низ ба қасди арзёбии дигаре, хилофи эътиқоди аввом сиёсатмадорону ҳукумат аз қазияи фуруши амлок, ки ба исми ислоҳоти арзӣ чош заданд» [9.22].

Албатта шарҳу тафсири нависанда доир ба ғояи асосӣ ва ҳадафи аслии асараш барои дарки бехтари асари ӯ дорои аҳамияти бузургест, вале на ҳамеша барои хонандаи дақиқназар қонеъкунанда аст. Зеро асари хунарӣ ҳамеша тафсирпазираст. Ин вижагӣ аз табиати худи хунар ҳамчун шакли инъикоси ҷаҳон аз тариқи дарку диди фардӣ сарчашма мегирад. Аз ин рӯ, дар маъниофаринӣ ва тафсири асари бадеӣ хонанда низ ширкат мекунад ва метавонад бардошти ғайр аз ҳадафи нависандаро дошта бошад. Ва нависанда бо шарҳи асари хеш, ба қавли А.А.Потемня худ низ «дар радифи мунаққидон қарор мегирад ва якҷо бо эшон метавонад иштибоҳ кунад» [10.330]. Чунки бо ибрази назараш роҳи тафсирҳо ва бардоштҳои муғоирро мебандад.

Ба-дин робита метавон чунин натиҷагирӣ намуд, ки ба замми он чи ки Чалол Оли Аҳмад ибраз доштааст, дар қиссаи «Нафрини замин» нависанда саъй кардааст дар зехни хонанда андешаеро низ бедоркунад, ки чомаи рустоии Эрон барои пазироии асри технология ва муносибати низоми сармоядорӣ ғарбӣ шууран омода нест, зеро ба талаботу сиришташ бегона аст. Ин ҳама талоши давлату ҳукумат барои ислоҳоти арзӣ аз тафаккуру зехнияи хоричӣ, ки ҳамон андешаи ғарбзадагист, нашъат мегирад ва пайёмадаш аз байн рафтани фарҳанги суннатӣ ва асолати рустои Эрон мебошад.

Адабиёт

1. Хочамуродов Олимҷон. Ҷаҳише ба сӯи ҳаяҷону асабоният // Адабиёт ва санъат. 2004.14.05. №20 (1210).

2. Мирсодиқӣ Чамол. Адабиёти дostonӣ. Техрон. 1366 х.ш.
3. Ниг.: Ҳасан Обидинӣ. Сад соли дostonнависӣ дар Эрон. Ҷилди 2. Техрон. 1369 х.ш. С. 125; Абдулалӣ Дастгайб. Нақди асори Ҷалол Оли Аҳмад. Техрон. 1371 х.ш. С. 177; Доктор Чамшед Эронӣ. Дар бораи «Нафрини замин» // Ёдномаи Ҷалол Оли Аҳмад. Ба кӯшиши Али Дехбошӣ. Техрон. Чопи аввал. 1378 х.ш. С.526. Мутаассифона, дар рисолаҳои ба масъалаи деҳот ихтисос додаи эроншиноси гурҷистонӣ Л.С. Гунашвили «Крестьянский вопрос в современной персидской прозе» (Тбилис, 1977) ва «Проблемы становления и развития реализма в современной персидской прозе» (Тбилиси, 1985) доир ба қиссаи «Нафрини замин» ҳеч ишорае нашудааст.
4. Чун ҳадафу мавзӯи китобчаи мазкур аз доираи баҳси мо хориҷ буда, роҷеъ ба «Нафрини замин» муҳаққиқ танҳо бо бозгӯии муҳтавои асар (с.102) маҳдуд шудааст, аз ин рӯ, аз нақди он худроӣ намудем.
5. Симин Донишвар. Шавҳари ман Ҷалол // Ёдномаи Ҷалол Оли Аҳмад. Техрон. Чопи аввал. 1378 х.ш.
6. Ҷалол Оли Аҳмад. Нафрини замин. Технон. 1346 х.ш.
7. Олимҷон Хочамуродов. Ҷалол Оли Аҳмад ва сабки нигориши ӯ // Адаб. 1995. №1-2.
8. Ризо Бароҳанӣ. Қиссанависӣ. Техрон. Чопидуюм. 1348 х.ш.
9. Ҷалол Оли Аҳмад. Масалан, шарҳи аҳволот // Ёдномаи Ҷалол Оли Аҳмад. Техрон. 1378 х.ш.
10. Потенба А.А. Эстетика и поэтика. М. 1976.

ХОДЖАМУРОДОВ О.

РЕАЛЬНОСТЬ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ВЫМЫСЕЛ В ПОВЕСТИ ДЖАЛАЛ АЛЕ АХМАДА («НАФРИНИ ЗАМИН») «ПРОКЛЯТАЯ ЗЕМЛЯ»

В статье подробно рассматривается повесть известного иранского писателя и публициста Джалала Але Ахмада (1923-1969) «Проклятая земля» в аспекте соотношения, изображения действительности сельской жизни иранского общества 60-х годов XX века и художественного вымысла писателя.

Автор статьи попытался показать, особенности художественного мастерства писателя в изображении иранской сельской действительности в канун Шахской аграрной реформы 1962-65 гг.

В сюжетной основе повести лежит столкновение нового и старого в жизни отдаленной, забытой богом иранской деревне.

Вся сюжетная линия событий описывается сквозь призму чувства и видения героя-рассказчика, городского учителя сельской школы, который одновременно является носителем точки зрения самого писателя.

Ключевые слова: Джалал Але Ахмад, повесть, герой-рассказчик, аграрная реформа, сельская жизнь, точка зрения автора, «Проклятая земля».

KHOJAMURODOV O.

REALITY AND FICTION IN JALAL ALE AHMAD «THE DAMNED EARTH»'S STORY

This article details the story, renowned Iranian writer and publicist Jalal Ale Ahmad (1923-1969) «The damned Earth» in the aspect of ratio of the image of rural life reality of Iranian society 60th years of the 20th century artistic invention writer.

The author tries to show the features artistic skill of the writer in the image of the Iranian rural reality on the eve of the Shah's agrarian reform 1962-65. In the plot of the story is clash of old and new in the life of a distant, forgotten by God Iranian village.

Whole story line describes events through the prism of feelings and vision of hero-storyteller urban teacher rural school, who is also carrier point of view of the writer.

Key words: Jalal Ale Ahmad, the story, the hero-storyteller, an agrarian reform, rural life, the point of view of the author, «The damned Earth».